

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

Кваліфікаційна робота

бакалавра

з теми: **«ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ
ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Т1-В20 групи
спеціальності: 242 Туризм
за ОПП «Туризм»

Вікторія ДУБІВ

Науковий керівник:
кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри
туризму та готельно-ресторанної справи

Інна КОВТУНИК

Рецензент:
доцент, кандидат економічних наук
завідувач кафедри менеджменту

Володимир ЛИСАК

Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження природно-географічних туристичних ресурсів та визначення сутності екологічного туризму.....	6
1.1. Природно-географічні туристичні ресурси, їх класифікація.....	6
1.2. Теоретичні основи визначення сутності екологічного туризму.....	12
1.3. Природно-географічні об'єкти екологічного туризму.....	19
Висновки до розділу 1.....	25
Розділ 2. Екологічний туризм на територіях природно-заповідного фонду України.....	27
2.1. Екологічний туризм на природоохоронних територіях України.....	27
2.2. Екологічний туризм на територіях національних природних парків України.....	33
2.3. Передумови та розвиток екологічного туризму в Хмельницькій області.....	37
Висновки до розділу 2.....	42
Розділ 3. Перспективи та траєкторія розвитку екологічного туризму в Україні...	45
3.1. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туризму в Україні.....	45
3.2. Орієнтовна траєкторія розвитку екологічного туризму в післявоєнний час...	56
Висновки до розділу 3.....	64
Висновки.....	66
Список використаних джерел.....	70
Додатки.....	75

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. Значення і роль туризму в наш час для розвитку економіки держав, задоволення запитів особистості, взаємозбагачення соціальних зв'язків між країнами неможливо переоцінити. Туризм став ознакою сучасного стилю життя, важливим елементом розвитку світової економіки, а також впливовим чинником міжнародних інтеграційних процесів. Туристична індустрія в наш час перетворилася в провідну галузь, рентабельність якої майже не поступається провідному автомобілебудуванню, видобутку енергоносіїв і високотехнологічному сектору. В багатьох державах світу туристична індустрія є потужним, а часто і єдиним платником податків, забезпечує надходження іноземної валюти в національну економіку, позитивно впливає на інвестиційний клімат і зовнішньоекономічний імідж держави.

В 1992 році світова спільнота прийняла концепцію сталого (стійкого) розвитку, яка стала однією з основних у різних секторах господарства, зокрема в туризмі. У зв'язку з цим сьогодні надзвичайно актуальними є дослідження питань термінологічного спрямування, які стосуються нового напрямку рекреаційно-туристської діяльності – екологічного туризму. Змістове наповнення поняття екологічний туризм або екотуризм не має чітких меж, оскільки використовується з різними за змістом прикметниками: природний, альтернативний, відповідальний, стійкий, м'який, природоохоронний, зелений, пригодницький тощо. Власне це не дає можливості отримати точну статистичну інформацію про розвиток екотуризму. Тому експерти Всесвітньої туристичної організації Організації Об'єднаних Націй (ЮНВТО), обчислюючи прибутки від різних видів туризму, використовують тлумачення «туризм, орієнтований на природні туристичні ресурси» або «природний туризм», куди відносять й екотуризм. Отож, для розробки науково-обґрунтованих концепцій розвитку екотуризму як напрямку, котрий динамічно розвивається, сьогодні постала потреба не тільки уточнити зміст цього поняття, а й дослідити особливості його

організації, з'ясувати принципово важливі складові частини та характеристики.

Об'єктом дослідження дипломної роботи виступає екологічний туризм в Україні.

Предметом дослідження дипломної роботи є природно-географічні туристичні ресурси, які використовуються в екологічному туризмі, об'єкти екологічного туризму, а також розвиток екологічного туризму в Україні.

Метою дипломної роботи є дослідити природно-географічні туристичні ресурси як основу розвитку екологічного туризму в Україні.

Згідно мети, були поставлені наступні *завдання*:

- дослідити природно-географічні туристичні ресурси, їх класифікацію;
- вивчити теоретичні основи визначення сутності екологічного туризму;
- визначити природно-географічні об'єкти екологічного туризму;
- дослідити розвиток екологічного туризму на природоохоронних територіях України;
- вивчити розвиток екологічного туризму на територіях національних природних парків України;
- дослідити передумови та розвиток екологічного туризму в Хмельницькій області;
- дослідити екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туризму в Україні;
- визначити орієнтовну траєкторію розвитку екологічного туризму в післявоєнний час.

Методи дослідження дипломної роботи. Для досягнення окресленої мети і виконання завдань, у дипломній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення, просторовий, статистичні, графічний, картографічний; рейтингування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розумінні екологічного туризму в Україні як одного з найперспективніших шляхів покращення стану природно-заповідного фонду України. В дипломній роботі

розроблені науково-прикладні рекомендації щодо вдосконалення розвитку екологічного туризму в Україні, в тому числі на території Національного природного парку «Подільські Товтри», що може стати поштовхом для розвитку екологічного туризму на даній території, сприяти економічному розвитку і забезпечити сталий розвиток туристично-рекреаційної сфери регіону та України в цілому.

Обсяг та структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел, 10 додатків. Текст основних розділів проілюстрований 6 таблицями і 10 рисунками, в тому числі, картосхемами. Загальний обсяг дипломної роботи складає 86 сторінок, зокрема, 69 сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

1. Отже, найважливішою передумовою організації рекреаційної діяльності виступають *туристичні ресурси*. Туристичні ресурси поділяються на три основні *групи*: природно-географічні, історико-культурні та соціально-економічні. Важлива роль в даній класифікації належить природно-географічним туристичним ресурсам, адже саме вони є базою для формування та розвитку основних видів рекреації та туризму. Під *природно-географічними туристичними ресурсами* розуміють фактори, речовину і властивості компонентів природних та природно-антропогенних геосистем, які володіють сприятливими внутрішніми і зовнішніми, якісними та кількісними параметрами для реалізації рекреаційної діяльності. В межах природно-географічних туристичних ресурсів виділяють наступні *види* ресурсів: геологічні, орографічні (ресурси рельєфу), спелеологічні, гідрологічні, бальнеологічні, біотичні, ландшафтні.

2. На нашу думку, екологічний складник, під яким розуміють прагнення не завдати шкоди середовищу, де здійснюється туризм, має бути присутнім у будь-якого виду. Однак, коли трактується туризм у межах природоохоронних ландшафтів, екологічний складник набуває глибшого значення, оскільки ці території мають свої особливості використання. Власне тому екотуризм ми трактуємо як такий, що розвивається в межах природоохоронних ландшафтів національних природних парків, де рекреаційно-туристська діяльність має здійснюватися тільки в тих місцях і в такому обсязі, наскільки це гарантує збереження виділених для заповідання об'єктів.

3. В Україні туристська діяльність дозволена та практикується в межах відповідних зон таких природоохоронних територій, як біосферні заповідники, природні національні парки, регіональні ландшафтні парки.

4. Таким чином, регіони України мають різний потенціал природно-заповідного фонду для використання у туристичній діяльності та, відповідно,

різні передумови для розвитку екологічного туризму. Подальшу діяльність з розвитку екологічного туризму у державі потрібно спрямовувати в русло підвищення ролі ресурсного потенціалу регіонів у формуванні високоефективного туристичного комплексу, зокрема шляхом інтенсифікації використання об'єктів ПЗФ. Ця проблема набуває більшої актуальності в аспекті проголошеної в Україні політики децентралізації.

5. Екотуризм в Україні має розвиватися в руслі сучасних світових підходів і концепцій, особливості яких полягають у тому, що такий вид туризму не тільки задовольняє бажання спілкуватися з природою, а й мобілізує потенціал туризму на охорону природи, соціально-економічний розвиток, екологоосвітню діяльність, сприяє створенню нових робочих місць, залученню місцевого населення та підвищенню загального культурного рівня суспільства.

6. Можна сказати, що національні природні парки України мають достатні природні ресурси для розвитку екологічного туризму; значна частина національних парків України від самого початку не була орієнтована на розвиток туризму на своїх територіях; з огляду на значні антропогенні вимірювання, екотуризм у національних парках повинен розвиватися за європейською моделлю; вкрай низька економічна ефективність функціонування екотуризму в національних парках України на фоні відсутності бюджетного фінансування на сьогодні загрожує існуванню природних комплексів національних парків; відсутність дієвого екологічного та правоохоронного контролю загрожує всім лісовим масивам України, зокрема національним паркам; одним з реальних шляхів розвитку нацпарків у сучасних реаліях України є системне створення законодавчих, правових, економічних та соціальних умов для розвитку екологічного туризму за європейською моделлю.

7. Одним із найперспективніших регіонів, з точки зору розвитку рекреації та туризму в нашій країні є Хмельниччина. Це пояснюється вигідними особливостями її географічного розташування та багатством рекреаційно-

туристичного потенціалу. Важливе значення для рекреації та для формування рекреаційних потоків має унікальний туристичний ресурси краю – Національний природний парк «Подільські Товтри», де є всі передумови розвитку екологічного туризму в області.

8. Таким чином, можна стверджувати, що розвиток екологічного туризму в Україні – один з найперспективніших шляхів покращення стану природно-заповідного фонду та інших природних територій. Організація екологічного туризму допомагає збереженню природно-заповідного фонду країни, створенню нових територій ПЗФ, підвищенню рівня екологічної культури туристів, позитивно впливає на економічну ситуацію у регіонах, надає усі можливості для популяризації країни за кордоном, а головне – не потребує значних інвестицій. Втім, для зацікавлення потенційної аудиторії потрібно розробити маркетингову стратегію, що дозволить популяризувати екотуризм. Адже, на сьогодні реклама екологічного туризму в країні майже відсутня. Тож, за умов постійного розвитку та вдосконалення цього напрямку, він може стати одним з конкурентоспроможних видів туризму країни.

9. Екотуризм є важливим напрямом розвитку туризму в Україні. Країна має багату природну спадщину, що приваблює туристів з усього світу. Проте, екотуризм в Україні, на відміну від європейських країн, у довоєнний період не мав достатньої уваги від уряду та бізнесу, що затримувало розвиток цієї галузі.

10. Для забезпечення розвитку екотуризму в Україні у післявоєнний період необхідно створити нову та розвивати існуючу туристичну інфраструктуру в районах з високим потенціалом для цього напрямку. Це може враховувати будівництво туристичних маршрутів, побудову екопоселень і споруд для рекреації на природі. Також важливо розвивати туристичні послуги, що сприяють екологічному розвитку регіонів, наприклад, екологічне харчування та використання екологічних матеріалів у будівництві.

11. Одним з шляхів розвитку екотуризму в Україні є збереження та захист природних зон, що мають високу екологічну цінність. Відновлення та збільшення

площі природної зеленої зони може стати ключовим фактором у привабленні туристів. Також важливо здійснювати екологічний контроль за розвитком туризму, щоб забезпечити збереження природних ресурсів та біорізноманіття.

12. Важливою також є співпраця з міжнародними організаціями, що займаються екотуризмом, для впровадження міжнародних стандартів і рекомендацій щодо розвитку цієї галузі. Крім того, важливим фактором є залучення інвестицій для розвитку екотуризму, що дозволить створити нові робочі місця та забезпечити стабільний ріст туристичної індустрії.

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України. К.: Палітра, 2021. 112 с.
2. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. К.: Палітра, 1997. 130 с.
3. Білецька Г. А. Рекреаційне природокористування: навч. посіб. Л.: Новий світ-2000, 2019. 149 с.
4. Вишневецький В. І. Екологічний туризм: навч. посіб. К.: Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с.
5. Гетьман В. І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 136 с.
6. Гродзинський М. Д., Стеценко М. П. Заповідна справа в Україні: навч. посіб. К.: Географіка, 2003. 306 с.
7. Давиденко В. М. Заповідна справа: навч. посіб. Миколаїв: МФ НаУКМА, 2021. 140 с.
8. Данилишин Б. М., Дорогунцов С. І., Міщенко В. С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. К.: РВПС України, 2020. 716 с.
9. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Дмитрук О. Ю., Дмитрук С. В. Екотуризм: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2009. 358 с.
11. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу: навч. посіб. К.: Альтерпрес, 2020. 192 с.
12. Доктрина сталого розвитку. URL: <http://semenets.soborna.org.ua>.
13. Заваріка Г. М. Туризм на охоронних природних територіях. *Географія та туризм*. Вип. 28. К.: Вид.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2023. С. 90-97.
14. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
15. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р. №2456-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

16. Екологічний туризм в Європі // Туристичний портал. URL: <https://thecity.com.ua/ekologichnij-turizm-v-yevropi.html>.
17. Екологічні проблеми туризму та шляхи їх вирішення. URL: <https://dspu.edu.ua/hsci/wp-content/uploads/2017/12/008-66.pdf>.
18. Екотуризм – Стежки та мапи. URL: <https://stezhky.org/stezhky/stalyj-turyzm/ekoturyzm/>.
19. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/24.pdf>.
20. Івченко А. С. Вся Україна. К.: Картографія, 2006. 850 с.
21. Кліматичні фінанси. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13327/1/Climate_finance.pdf.
22. Критерії Глобальної ради зі сталого розвитку туризму. URL: <https://www.gstcouncil.org/wp-content/uploads/GSTC-Destination-Criteria-Indicators-UKRAINIAN.pdf>.
23. Литвинова О. Н. Стратегія розвитку сталого туризму в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Донецьк, 2013. 19 с.
24. Любич І. Й. Основи заповідної справи: навч. посіб. К.: КНУ, 2002. 128 с.
25. Любіцева О. О., Панкова О. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України. К.: Альтерпрес, 2007. 369 с.
26. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. К.: Знання, 2018. 343 с.
27. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: навч. посіб. Л.: ІРД НАНУ, 2021. 259 с.
28. Міщенко О. В. Теоретичні основи визначення сутності екологічного туризму. *Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географія туризму*. Луцьк: Вид-поліграф. центр «Волинський ун-т», 2010. С. 155-160.
29. Науковці оцінили шкоду туризму для довкілля. URL: https://maximum.fm/naukovci-ocinili-shkodu-turizmu-dlya-dovkillya_n140857.
30. Олійник О. В., Мостенська Т. Л., Тарасюк Г. М. Перспективи розвитку готелів у стилі глемпінг в Україні. *Економіка, управління та*

- адміністрування*. Вип. 4 (90). Ж.: Державний університет «Житомирська політехніка», 2020. С. 38-46.
31. Олійник Я. Б., Гетьман В. І. Екологічний туризм на теренах національних природних парків і біосферних заповідників України в міжнародний рік екотуризму та гір. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. Вип. 48. К.: Вид.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2002. С. 5-11.
32. Панченко Т. Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура: моногр. К.: Логос, 2020. 176 с.
33. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/197-1.pdf>.
34. Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. URL: http://eprints.kname.edu.ua/48290/1/ilovepdf_com-97-98.pdf.
35. Петлін В. М. Концепції сучасного ландшафтознавства. Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 351 с.
36. Післявоєнне відновлення туризму в Україні. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/sira.htm.
37. Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22 червня 2009 № 330. URL: <http://www.uapravo.net/akty/administracija-osnovni/akt5dlxd6j.htm>.
38. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, 2020. 551 с.
39. Рутинський М. Й. Географія туризму України: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 160 с.
40. Сергієнко Л. В., Дзюбенко О. М., Ожго С. В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. *Економіка, управління та адміністрування*. Вип. 3 (89). Ж.: Державний університет «Житомирська політехніка», 2019. С. 191-200.
41. Сердюк О. М. Аналіз та оцінка потенціалу туристських територій: навч. посіб. Запоріжжя: ЛПКС, 2024. 334 с.

- 42.Смаль В. В., Смаль І. В. Світовий досвід розвитку екологічного туризму. *Український географічний журнал*. К.: Інститут географії НАН України. № 4. 2023. С. 58-64.
- 43.Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму: навч. посіб. Ніжин: Ніжинський держ. педагог. ун. ім. Миколи Гоголя, 2021. 105 с.
- 44.Сорокіна Г.О. Екологічний туризм: навч. посіб. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2021. 206 с.
- 45.Стратегія сталого розвитку. URL: <http://surl.li/foqts>.
- 46.Тенденції розвитку екологічного туризму в Україні. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=25656.pdf>.
- 47.Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. 463 с.
- 48.Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: навч. посіб. К.: Грамота, 2006. 264 с.
- 49.Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посіб. Л.: Знання, 2005. 259 с.
- 50.Теодорович Л. В. Екологічний туризм у НПП України: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Львівського університету*. Серія географічна. Вип. 41. Л.: Вид.-поліграф. центр «Львів. ун-т», 2021. С. 318-330.
- 51.Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: ЦНЛ, 2021. 311 с.
- 52.Хмельниччина туристична: історико-культурні, природно-географічні та економічні аспекти розвитку: колективна монографія / за ред.: С. А. Копилов (гол. ред.), С. Е. Баженова (наук. ред.). Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. нац. ун. ім. Івана Огієнка, 2019. 208 с.
- 53.Храбовченко В. В. Экологический туризм: учеб.-метод. пособ. К.: Финансы и статистика, 2013. 208 с.
- 54.Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні. Луцьк: ЛДТУ, 2022. 352 с.
- 55.Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: навч. посіб. Чернівці: Книги-XXI, 2007. 292 с.
- 56.Що таке екотуризм – його особливості та види – Екотуризм в Україні. URL: <https://vidpochivai.com.ua/uk/blogs/ekoturizm/>.

- 57.Ярбоменко С. Г. Туристичні ресурси України. Херсон: Олді+, 2021. 472 с.
- 58.Garvare R., Johansson P. Management for sustainability – a stakeholder theory. *Total Quality Management*. Vol. 21. № 7. Paris, 2020. P. 737-744.
- 59.Pryce A. Sustainability in the hotel industry. *Travel and Tourism Analyst*. Vol. 6. London: Economic Publications, 2011. P. 95-114.
- 60.Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. URL: www.un-documents.net/our-common-future.pdf.